

Muukalaisten seksuaalisointi sodanjälkeisessä suomen- ruotsalaisessa tehdasyhteisössä¹

Suomalainen yhteiskunta on viime vuosikymmenten globalisaation myötä muuttunut yhä monikulttuurisemmaksi – niin myös työelämä. Työelämän ja työmarkkinoiden monikulttuurisuutta voi pitää rikkautena. Sitä pidetään monesti myös luonnollisena osana yhteiskunnan kehitystä, jossa Suomi asetetaan muiden länsimaisten monikulttuuristen valtioiden kehityskulkuun. Varjopuoli työelämän monikulttuurisuudessa on ollut toisaalta rasismi ja rasistiset käytännöt, joita monet maahanmuuttajat ja uussuomalaiset kohtaavat työpaikoilla. Toisaalta myös maahanmuuttajien häikäilemättömästä hyväksikäytöstä muun muassa monilla matalapalkka-aloilla on uutisoitu.² Suomalaisessa ja kansainvälisessä työelämäkeskustelussa on jokseenkin vakiintuneet etnonationalistiset käsitykset ja ne vaikuttavat työelämään. Muun muassa politiikassa on vakiintunut puhe ”suomalaisista” tai ”eurooppalaisista arvoista”, joita ennen muuta etnonationalistiset oikeistopopulistit pitävät lisääntyvän maahanmuuton myötä uhattuina. Tähän keskusteluun liittyy myös maahanmuuttajien ja etenkin ulkoeurooppalaisten seksuaalisointi, jossa esiintyy ajoittain rasistisia ja muukalaisvihamielisiä näkemyksiä. Esimerkkinä käsitykset muukalaisten siveettömyydestä ja uhasta kansallisia, vakiintuneita seksuaalinormeja ja moraalikäsitteitä kohtaan. Muun muassa ulkomaalaistaustaisten miesten nähdään syyllistyvän useammin seksuaaliseen väkivaltaan kuin kantaväestön miehet.³

Seksualisoiva rasismi ja muukalaisviha eivät ole mitenkään uusi ilmiö suomalaisessa työelämässä ja yhteiskunnassa. Viimeaikainen historiantutkimus on osoittanut suomalaisen yhteiskunnan monikulttuurisuuden pitkän historian.⁴ Kuitenkin tämän historian varjopuolia ovat olleet rasistiset käytännöt ja muukalaisviha, jotka taas liittyvät etnonationalismin historiaan. Suomalaisessa työväenhistoriassa on pitkä traditio haastaa suomalaishkansallista yhtenäisyyskulttuuria luokan näkökulmasta. Toisaalta on myös syytä kriittisesti lähestyä suomalaisen työväenhistorian implisiittistä käsitystä työväestöstä ja työväenliikkeestä monokulttuurisena ja -nationalistisena selviönä. Toisin sanoen: on syytä tutkia työväen, työelämän ja työväenliikkeen historiaa myös etnisyyden ja etnonationalismin näkökulmasta. Käsitykset etnisyydestä ja etnonationalismista, jotka siis nykyään koetaan uusina ilmiöinä suomalaisessa työelämässä, löytyvätkin myös työväenhistoriasta.

Tässä artikkelissa lähestyn suomalaisen työelämän etnisiä suhteita toisen maailmansodan jälkeisellä ajanjaksolla. Tarkastelukohteena on suomenruotsalaisen tehdasyhteisön ja sen ruotsinkielisen työväestön suhtautuminen suomenkieliseen vähemmistöön 1950- ja 1960-luvuilla. Kyseinen tutkimuskohde on Åminneforsin terästehdasyhdyskunta entisessä Pohjan kunnassa (nykyisessä Raaseporissa) Länsi-Uudellamaalla. Suomenkielinen työväestö kuului 1970-luvulle saakka paikkakunnan kielivähemmistöön ja ruotsinkieliset olivat enemmistönä sekä työväestössä että tehtaan johdossa.⁵

Aiempi tutkimus ja aikalaiskeskustelu ovat tuoneet osviittaa ns. kieliriidan uudelleen syttymisestä monilla kaksikielisillä paikkakunnilla toisen maailmansodan jälkeen.⁶ Etenkään ruotsinkielisen työväestön kokemuksia kieliriidasta ei ole tutkittu juuri ollenkaan. Vaikka kysymys olisikin vain ”pienestä” ilmiöstä Suomen lähihistoriassa, kantäväestön suhde pakolaisiin ja muuttajiin ja siitä syntyvä etninen konflikti on taas yleiseurooppalaisessa mittakaavassa varsin laaja yhteiskunnallinen ilmiö. Myös Suomen sodanjälkeinen yhteiskuntahistoria on mahdollista liittää tähän laajempaan sodanjälkeiseen yleiseurooppalaiseen kontekstiin. Artikkelin aihe on tästä näkökulmasta verrattavissa

muun Euroopan sodanjälkeiseen pakolais- ja siirtolaishistoriaan, jota on tutkittu muun muassa luokan, etnisyyden ja sukupuolen näkökulmasta.⁷

Etnisyydellä viitataan arkikielessä ihmisryhmien alkuperään ja kuuluvuuteen tiettyyn etniseen ryhmään. Etninen ryhmä on kuviteltu yhteisö, joka muotoutuu käsityksestä yhteisestä historiallisesta ja kulttuurisesta taustasta, ulkonäöstä, kielestä ja näiden pohjalta tehtyyn rajanvetoon muihin etnisiin ryhmiin.⁸ Artikkelissa käytän etnisyyden teoreettista käsitettä, koska se mielestäni edesauttaa analysoimaan nk. kielisuhteita, jossa suomalaisten kieli-identiteetti nähdään nationalismin tuotoksena. Etnologi Bo Lönnqvist on määritellyt suomenruotsalaisuutta etniseksi identiteetiksi, jonka tavoitteena on yhdistää ruotsinkielisiä eri sosiaalisista ryhmistä etniseksi ryhmäksi, johon liittyy selkeä rajanveto suomenkielisiin sekä suomensuomalaisten ja suomenruotsalaisten välillä.⁹

Näen, että etnisuus on oleellinen osa nationalismia, jonka keskeinen tavoite on etnisen ryhmän oikeuksien toteuttaminen ja puolustaminen suhteessa muihin etnisiin ryhmiin. Tätä poliittista tavoitetta voi kutsua etnonationalismiksi. Historioitsija Max Engmanin mukaan suomenruotsalaista etnisyyttä pidettiin tärkeänä ruotsinkielisen väestön syvissä riveissä, mutta ”tavallisten” ruotsinkielisten etnonationalismia on kuitenkin tutkittu varsin vähän aiemmassa historiantutkimuksessa.¹⁰ Uusimmassa suomalaisessa työväenhistorian tutkimuksessa on sen sijaan nostettu esille suomenruotsalaisen vähemmistönationalismin vaikutus ruotsinkielisessä työväenliikkeessä ja työväen arjessa 1900-luvulla.¹¹ Myös uusimmassa historiallisessa nationalismitutkimuksessa on siirretty analyttistä katsetta ”tavallisten” ihmisten kokemuksiin ja käytäntöihin, joilla nationalismia on tuotettu alhaaltapäin.¹² Artikkelini hakee inspiraatiota tästä tutkimussuuntauksesta, jossa tutkimuskohteena on työväen kokemukset (etno)nationalismista ja se, miten työväki ei ainoastaan toiminut vastaanottavana osapuolena vaan myös nationalismin agenttina.

Sukupuolihistoria on tutkinut nationalismin ja sukupuolen välistä suhdetta. Historioitsija George L. Mossen mukaan

etniset stereotyyptit liittyvät tiivistä sukupuolittuneisiin käsityksiin maskuliinisuudesta.¹³ Tässä artikkelissa tarkastelemani paikallisen ruotsinkielisen enemmistön etnonationalismi ja siihen liittyvä muukalaisvastaisuus, ja sen historialliset kerrostumat liittyivät myös aikakauden sukupuolikäsityksiin. Muun muassa suomenkielisten muukalaisten seksuaalisointi oli osa etnonationalistista diskurssia. Etnonationalistista diskurssia, jossa jonkun muun etnisen ryhmän jäseniä seksualisoitiin, voidaan siis pitää eräänä vallankäytön muotona. Artikkelissa tutkin, miten nämä ilmiöt liittyivät suomenruotsalaisen tehdasyhteisön valtasuhteisiin ja sen normeihin. Miten etnonationalismi ja sukupuoli vaikuttivat paikallisessa poliittisessä toiminnassa? Artikkelin tavoite on sekä valottaa etnonationalismin merkitystä Suomen työväenhistoriassa että historiallis-empiirisellä tutkimuksella tuoda tutkimuksellista tietoa etnisyyden, sukupuolen ja luokan yhteyksistä suomalaisen työelämän suhteisiin.

Ruotsinkielisen työväestön sodanjälkeiset kokemukset

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen ruotsinkielisillä alueilla koettiin, kuten muuallakin sodanjälkeisessä Euroopassa, pakolaisvyöry ja uuden siirtolaisväestön saapuminen. Nämä sodanjälkeiset ilmiöt vaikuttivat merkittävästi ruotsinkielisen alueen paikallisiin rakenteisiin ja sen asukkaiden arkeen. Muuttoliikehdintä maaseudulta kaupunkeihin ja teollisuustaaajamiin vaikutti myös merkittävästi ruotsinkielisiin alueisiin 1950- ja 60-luvuilla. Ruotsinkielisen paikallisväestön kohtaamiset suomenkielisen pakolais- ja työsiirtoväen kanssa eivät sujuneet kuitenkaan mutkitta. Tätä seikkaa ovat historioitsijat Aapo Roselius ja Tuomas Tepora äsken ilmestyneessä teoksessa avanneet. He ottavat käsittelyyn karjalaissiirtoväen sijoittamisen Suomen ruotsinkielisille alueille talvi- ja jatkosodan jälkeen sekä niistä syntyneet nationalistissävytteiset kitkat.¹⁴

Karjalaissiirtoväen sijoittaminen ja myöhemmin suomenkielisen työväestön muutto ruotsinkielisille alueille herättivät monilla

paikkakunnilla ruotsinkielisen paikallisväestön vastustusta. Roselius ja Tepora osoittavat, miten ruotsinkielinen maanviljelijäväestö vetosi 1900-luvun alun ruotsalaisuusliikkeen käsitteeseen ”ruotsalainen maa” (”svenska jorden”) ja sen puolustamiseen ”muukalaisten invaasiota” vastaan. Vähemmälle huomiolle on jäänyt ruotsinkielinen työväestö ja sen suhde ruotsalaisuusliikkeeseen ja ruotsalaiseen vähemmistönationalismiin. Aiheeseen on kuitenkin viime vuosina syvennytty, ja myös Roselius & Tepora esittävät, että ruotsinkielinen työväestö oli huolestunut työpaikkojensa ja toimeentulonsa puolesta siirtoväen saapuessa ruotsinkielisille seuduille.¹⁵ Esimerkiksi Billnäsän ruukintyöläiset pelkäsivät joutuvansa hädetyiksi yhtiön asunnoista karjalaisten ”invaasion” takia.¹⁶

Ruotsinkielisen rannikkoseudun suomenkielistyminen, joka oli merkittävää etenkin Uudellamaalla, alkoi jo 1800-luvun loppupuolella teollistumisen ja elinkeinovapauden myötä. Kartanot ja kasvavat teollisuuskeskukset alkoivat värvätä työntekijöitä muualta kuin lähiseuduilta. Esimerkiksi 1900-luvun alussa Billnäsän ruukinyhtiö värväsi työntekijöitä Itä- ja Keski-Suomesta ja ruukkiin syntyi kaksikielinen työväestö. Näin tapahtui tietenkin myös kasvavissa tehdaskaupungeissa, kuten Helsingissä. Mutta Helsingissä suomen- ja ruotsinkielinen työväestö olivat molemmat muuttajia kasvavassa tehdaskaupungissa ja näin ollen samassa tilanteessa uudessa ympäristössä. Tosin ruotsinkieliset työnantajat jossain määrin suosivat ruotsinkielisiä työntekijöitä ja edesauttoivat heidän sosiaalista nousuaan yhteiskunnassa. Ruotsinkielisen maaseudun ruukki- tai kartanoyhteisöön muutaneita suomenkielisiä taas vierastettiin ja pidettiin jopa uhkaavina muukalaisina paikallisen ja syntyperäisen ruotsinkielisen työväestön rinnalla.¹⁷

Vähemmän tutkittu seikka on, miten suurten tehdas- ja maataloustyönantajien työvoiman värvääminen suomenkielisiltä seuduilta herätti etnonationalistista liikehdintää suomenruotsalaisen parissa 1900-luvun taitteessa ja sen jälkeen. Kysymys suomenkielisen työväen ”invaasiosta” herätti paljon keskustelua muun muassa ensimmäisessä ruotsalaisessa puoluekokouksessa 1895.

Myöhemmin perustetussa Ruotsalaisessa Kansanpuolueessa (RKP) esiintyi sekä etnonationalistisia että muukalaisvihamielisiä näkemyksiä liittyen suomenkielisten muuttoon ruotsinkielisille seuduille. Maaseudun ruotsinkieliset talonpoikaisedustajat kritisoivat ruotsinkielisiä suurtyönantajia heidän välinpitämättömydestään kielikysymystä kohtaan. Ruotsinkieliset kunnallispäätäjät olivat taas huolestuneita lisääntyvistä menoista, joita uudet suomenkieliset asukkaat aiheuttivat kunnalle. Tällaisia olivat muun muassa suomenkielisten kansakoulujen perustamiskulut ja lisääntyvät köyhäinhoitomenot. Ruukinomistajat kuitenkin puolustivat suomenkielisten palkkaamista ja esittivät vastalauseena syytöksille, että heidän omistamansa yhtiöt kustansivat omilla varoillaan myös suomenkielisten työntekijöiden sosiaalihuoltoa ilman julkisia varoja. Toisinaan pelättiin myös 1900-luvun alussa, että suomenkielinen työväestö levittäisi sosialismia ja kapinahenkeä ruotsinkieliselle rannikkoseudulle. Arveltiin myös, että suomenkieliset olisivat aiheuttaneet lisää levottomuutta ja huonotapaista elämää ruotsalaisseuduille. Vuoden 1918 sisällissota on monesti nähty ”suomenkielisten ja venäläisten kapinana”, jossa muukalaiset harhaanjohtivat tai pakottivat ruotsinkielisiä punakaartiin.¹⁸

Maaseudun tehdas- tai kartanoyhteisössä kieliraja oli kuitenkin häilyvä. Arkinen kanssakäyminen yli kielirajan oli yleistä ja monesti syntyi myös kaksikielisiä avioliittoja, perheitä ja sukulaisyhteyksiä. Toisaalta monilla kaksikielisillä paikkakunnilla perustettiin ”käytännöllisistä syistä” erilliset ruotsin- ja suomenkieliset työväenyhdistykset ja joillakin paikkakunnilla toimi jopa erikieliset ammattiyhdistykset. Monesti erikieliset työväenyhdistykset pyrkivät noudattamaan ”internationaalien periaatteita” tekemällä yhteistyötä yli kielirajan. Mutta kuvitteellinen kieliraja ja ympäröivän yhteiskunnan etnonationalismi ehkäisivät ajoittain kansainvälisen solidaarisuustunteen syntymistä kaksikielisen paikkakunnan työväestössä.¹⁹

Sodan jälkeen ruotsinkielisillä paikkakunnilla, joissa työväestö oli ripeästi suomenkielistynyt, esiintyi muukalaisvastaisuutta. Esimerkkitapaus on entinen Pohjan kunta ruotsinkieli-

sellä Länsi-Uudellamaalla, joka oli yksi Suomen teollistuneimmista maalaiskunnista ajanjaksona 1940–70 johtuen kunnassa sijaitsevista maineikkaista rautaruukeista, kuten Billnäs, Fiskars ja Åminnefors. Pohjaa (ja Dragsfjärdiä) on myös pidetty poikkeuksena ruotsinkielisessä Suomessa, jossa pääosa kunnan ruotsinkielisistä asukkaista oli 1970-luvulle asti tehdas- tai maatyöväkeä ja kannattivat vasemmistopuolueita vaaleissa.²⁰ Sodanjälkeisenä aikana Pohjan kielisuhteet muuttuivat kasvavan muuttoliikkeen takia. Vuonna 1940 n. 75 % kunnan asukkaista oli ruotsinkielisiä, mutta vuoteen 1970 mennessä jo yli puolet asukkaista oli suomenkielisiä. Yleisin määränpää Pohjasta poismuuttaneille ruotsinkielisille oli joko ruotsinkieliset naapurikunnat tai Ruotsi, kun taas Pohjaan muuttaneet saapuivat pohjoisesta suomenkielisestä Suomesta.²¹

Ruotsinkielisen työväestön huoli toimeentulosta sai etnonationalistisia sävyjä, jota suomenruotsalainen työväenliike pyrki hyödyntämään taistelussa suomenruotsalaisten äänestäjien suosiosta. Ruotsinkielinen työväenliike ei vierastanut ennen sotia tai niiden jälkeen nationalistissävyytteisen puheen käyttämistä herättääkseen ruotsinkielisen työväestön luokkatietoisuuden.²² Samaan aikaan suomenruotsalainen vasemmisto pyrki torjumaan porvarillisen RKP:n mahdollisuudet yksin vedota ”ruotsalaisen maan” puolustukseen:

Ruotsalaiskansan intressien puolesta ja asutuslakiin nojautuen, me Kansandemokraatit vaadimme, että ruotsalaisten maanhankinta suoritetaan nopeassa järjestyksessä. Se on muutenkin paras, luonnollisin ja tehokkain tapa torjua uhka ruotsalaisseutujen suomalaistumista vastaan [...].²³

Sodan jälkeen ruotsinkielisessä työväenliikkeessä moitittiin suomenruotsalaisia työnantajia ja sen suosimaa RKP:tä siitä, että työnantajat mieluummin palkkasivat ”halpaa” suomenkielistä työvoimaa kuin ruotsalaisseutujen ”omaa” työväkeä.²⁴

Ruotsinkielisten työväenliikeaktivistien väitteet suomenkielisestä halpatyövoimasta olivat todennäköisesti tarkoitushakuista liioittelua. Mutta ruotsinkielinen työväki koki yhtä lailla kuin muu

palkkatyöväki epävarmuutta, joka vahvisti vanhoja ennakkoluuloja suomenkielisiä muukalaisia kohtaan. Toisaalta Åminneforsin tehtaalla palvellut teknikko Per-Olof Blomqvist on kirjoittanut työpaikkansa historiasta ja hän esittää, että ruotsinkielisten työntekijöiden muuttoliike muun muassa Ruotsiin korreloi sodanjälkeisen ajan lakkojen ja niiden jälkiselvittelyn kanssa. Työnantaja korvasi lakkojen jälkeen poismuuttaneita työntekijöitä muualta tulleilla suomenkielisillä työnhakijoilla.²⁵ Kuitenkin tarvitaan lisää tutkimusta siitä, miten 1940- ja 1950-lukujen laajat levottomuudet tehdastyöpaikoilla vaikuttivat ruotsinkielisen työväestön maastamuuttoon. Ay-toimistojen diskriminointia pidettiin yhtenä syynä suomenruotsalaisten maastamuuttoon vuoden 1980 suomenruotsalaisen siirtolaisuuskomitean mietinnössä.²⁶

Ruotsinkielisen työmiehen päiväkirja kokemuksen lähteenä

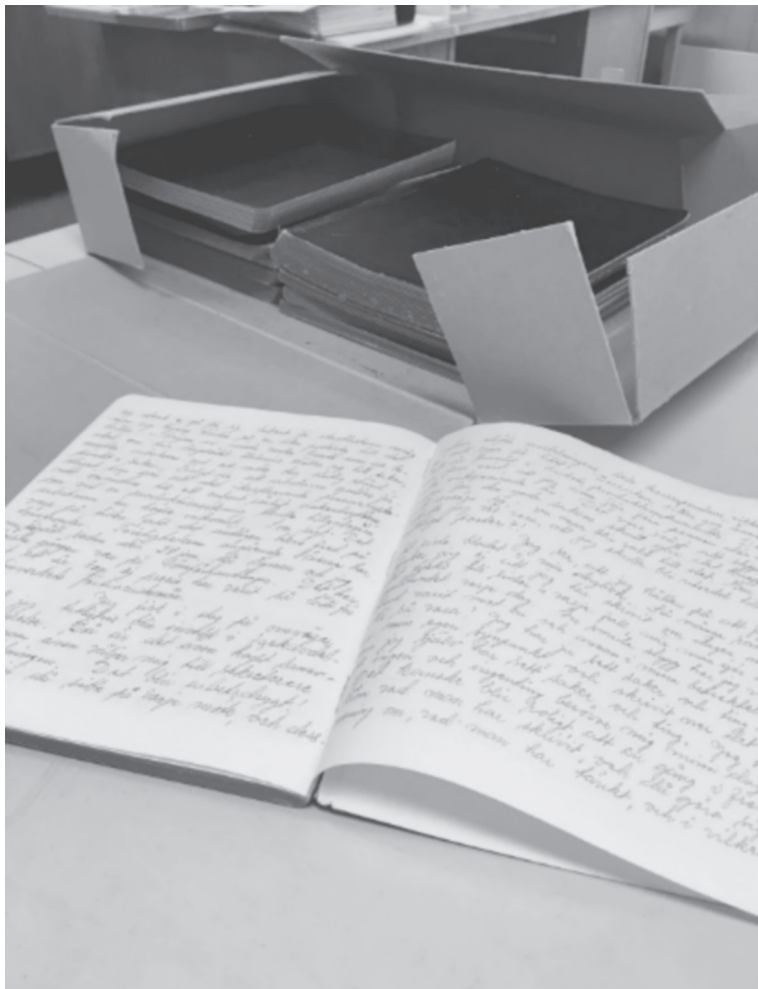
Miten sitten ruotsinkielinen työväestö koki sodan jälkeiset muutokset ja mistä heidän kokemuksensa juontuivat? Lähestyn aihetta yhden henkilön näkökulmaa tarkastelemalla. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että artikkelini rajoittuisi vain yhden henkilön elämäkertaan, vaan artikkelin tarkoituksena on päästä päähenkilön välityksellä kiinni laajemmin menneisyyden ruotsinkielisen työväestön kokemus- ja ajatusmaailmaan.

Artikkelin päähenkilö on ruotsinkielinen työmies nimeltä Alfons Flemmich. Hän syntyi Fiskarsin ruukinkylässä 1907 ruotsinkieliseen työläisperheeseen. Hänen isänsä oli mukana perustamassa paikallista ruotsinkielistä työväen- ja ammattiyhdistystä sekä ruukintyöväen osuuskauppaa. Vanhemmat veljet olivat sisällissodan aikana punakaartissa ja sodan jälkeen tuomittuja valtiirikollisia. Lapsuus- ja nuoruusaikansa Alfons Flemmich vietti Fiskarsissa ja seurasi isänsä jalanjälkiä ruukin mekaaniselle verstaalle. Siellä Alfons oli töissä, kunnes hän joutui työttömäksi 1930-luvun pula-aikana ja muutti tilapäisesti Helsinkiin. Ennen talvisodan syttymistä Flemmich oli kouluttautunut metsänvarti-

jaksi Tammisaassa, mutta tätä ammattia hän ei koskaan päässyt harjoittamaan. Sotien aikana hän palveli rintamalla huoltokomppaniassa. Sodan jälkeen hänen työpaikkansa vaihtuivat ja hän oli työtön useaan otteeseen, kunnes vuonna 1947 hänet palkattiin romunlastaajaksi Åminneforsin teräsvalimolle. Suunnitelmissa oli myös muutto pois kotipaikkakunnalta. Hän oli tehtaalla töissä, samassa työtehtävissä, kunnes lähti eläkkeelle vuonna 1972.

Flemmich kuoli 1990 ja jätti jälkimaailmalle varsin laajan kokoelman päiväkirjoja, joita hän kirjoitti 1940-luvulta 1980-luvulle saakka. Flemmichin leski Anna-Lisa Flemmich toimitti miehensä päiväkirjat ja jäämistön tuolloin vasta perustettuun Pohjan paikallishistorialliseen arkistoon. Anna-Lisa Flemmich kuoli 1999 ja hänellä tai Alfonsilla ei ollut jälkeläisiä. Flemmichin päiväkirjat tarjoavat tärkeän kurkistusaukon ruotsinkielisen työmiehen kokemuksiin ympäröivästä yhteiskunnasta, ja olen erityisesti kiinnostunut siitä, miten ruotsinkielinen työmies suhtautui sodan jälkeisiin, muuttuviin kielisuhteisiin ja miten kielisuhteet liittyivät sodanjälkeiseen muuttuvaan yhteiskuntaan.

Perinteisesti päiväkirjoja on pidetty autenttisena historiallisena lähdeaineistona, jossa historioitsijalle tarjoutuu mahdollisuus saada selville menneisyyden henkilön yksityisiä ajatuksia ja ”todellisia” kokemuksia. Flemmich kävi ajoittain eräänlaista vuoropuhelua kuvitteellisen lukijan kanssa ja myös pyysi lukijan ymmärrystä häntä kohtaan. Synkimpinä hetkinä hän lausui epätoivoisesti, ettei kukaan kuitenkaan lukisi hänen arkisia mietteitään.²⁷ Tällaiset tokaisut ilmaisevat päiväkirj kirjoittajan ajattelua siitä, että yksityiset päiväkirjat olivatkin tarkoitettu muiden luettavaksi. Toinen tapa lähestyä päiväkirjoja on problematisoida kirjoittajan välittämät henkilökohtaiset kokemukset eletystä historiasta. Yksilön päiväkirjaan kirjoittamia, omakohteisesti kuvaamia historiallisia kokemuksia voi pitää ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin tuottamina artikulaatioina sen sijaan, että ne nousisivat kirjoittajan sisimmistä tunteista. Historioitsija Penny Summerfieldin mukaan päiväkirjat dokumentoivat sellaista ”itsensä hallitsemisen tekniikkaa”, jossa yksilö käy jatkuvaa vuoropuhelua muun yhteiskunnan kanssa ja jossa kirjoittaja pyr-

Alfons Flemmichin päiväkirja. Kuva: Matias Kaihovirta.

kii sopeutumaan ja käyttämään ympäröivän yhteiskunnan normeja ja sääntöjä oman elämänsä hallitsemiseksi ja antaakseen sille merkityksen.²⁸

Näin myös tulkitsen Alfons Flemmichin päiväkirjaa, jossa hän kuvaa arjen elämyksiä oman kokemusyhteisönsä luokka-, sukupuoli-/seksuaalisuus- ja etnisyyssnormien kautta. Näiden analyttisten käsitteiden voidaan katsoa muodostavan kolme erilaista teoreettista näkökulmaa, joita ei voida helposti yhdistää. Yksi tapa käsitellä näitä kolmea samanaikaisesti on ymmärtää, miten ne ovat yhteydessä toisiinsa. Esimerkiksi luokkakokemukset, joista Flemmich kirjoittaa päiväkirjassaan, hän ilmaisi yhdistämällä luokkakäsityksiin sukupuolen ja etnisyyden. Tapa luonnehtia koettua ympäristöä tapahtui siis Flemmichin kirjoituksissa järjestelemällä muita henkilöitä hierarkkisesti, jossa eri epätasa-arvon ulottuvuudet eli luokka, sukupuoli, etnisyyset kohtaavat. Flemmichin päiväkirjoista on siis mahdollista tutkia sitä, miten ruotsinkielinen työväenluokkainen mies toisti oman aikakautensa kulttuurisia käsityksiä suomenkielisestä vähemmistöstä ”muukalaisina” suomenruotsalaisessa tehdasyhteisössä.²⁹ Niin sanotussa post-marxistisessa teoriassa puhutaan siitä, miten erilaiset identiteetit muodostuvat sellaisten diskurssien kautta, joissa eri käsitteet yhdistyvät toisiinsa samanaikaisesti.³⁰ Tällä tavoin Flemmichin päiväkirjan voidaan katsoa heijastavan suomalaisen luokkayhteiskunnan diskursiivisia olosuhteita, joita työväki muokkasi omiksi kokemuksikseen sodanjälkeisenä aikana. Tässä kohtaan on myös tärkeätä painottaa tämän teoreettisen lähestymistavan tutkimuseettinen aspekti: tarkoitukseni on tutkia menneisyyden historiallisia valtarakenteita yhteiskunnassa, miten ne heijastuivat yksilön päiväkirjassa, eikä niinkään osoittaa syyllistävää sormea historiallisen henkilön toiminnalle tai ajattelulle.

Etnonationalismi ja työväenluokkainen maskuliinisuus suomenruotsalaisessa tehdasyhteisössä

Mitkä olivat sitten ne diskursiiviset olosuhteet, jotka vaikuttivat suomenruotsalaisessa tehdasyhteisössä? Seuraavassa käsittelem sitä, miten paikallinen ruotsinkielinen työväenkulttuuri, jossa Alfons Flemmich vaikutti, kehittyi suomenruotsalaisen etnonationalismin, ruotsinkielisen työväenliikkeen ja paikallisen tehdasyhteisön vuorovaikutuksessa.

Eteenkin lapsuus- ja nuoruusvuosien Fiskarsin ruukki 1910- ja 20-luvulla ilmenee Flemmichin myöhemmässä elämässä päiväkirjan kautta eräänlaisena nostalgisena muistona ja positiivisena kokemuksena. Jatkosodan aikana päiväkirjan ohella Flemmich kirjoitti muistelmia entisajan Fiskarsista, jonka hän oli nuoruudessaan kokenut ja josta hän oli myös kuullut vanhemmilta ruukin työntekijöiltä. Tarinoista ja nuoruuden kokemuksista syntyi kirja ”Neribrukare och oppibrukare: minnen och hågkomster” (”Alaruukkilaiset ja yläruukkilaiset: muistoja ja muistikuvia”), jonka julkaisi Fiskarsin kotiseutuyhdistys 1947. Mistä juontuivat Flemmichin nostalgiset kuvaukset menneisyydestä, turhautuminen 1940-luvun elämänmenoon ja huoli ja epävarmuus tulevaisuudesta? Miten niitä tulisi ymmärtää?

Nostalginen suhtautuminen menneeseen, kuviteltuun ja kadonneeseen yhteisöllisyyteen, on oleellinen osa nationalismia, jossa ilmaistaan kaihoa menneisyyteen. Alfons Flemmichin tapauksessa kyse oli menneestä yhteisöllisyydestä, joka hänen mukaansa oli kadonnut siitä nykyhetkestä, jolloin hän kirjoitti päiväkirjaansa 1960-luvulla Åminneforsissa. Nationalismi-tutkija John Armstrongin mukaan nostalgia nationalistin maailmankuvassa edustaa menneen maailman paremmuutta. Armstrong luonnehtii nostalgisia tunteita varsin yleiseksi eurooppalaisessa modernissa nationalismissa, jossa modernia yhteiskuntakehitystä ei koeta nationalistin näkökulmasta hyväksi. Yhteiskunnan koetaan erkaannuttavan nykyihmistä menneestä ja ”puhtaaksi” koetusta alkuperäisestä kulttuurista ja elämäntavasta. Nostalgiaa on siis pidettävä sosiohistoriallisena konstruktiona eikä niinkään

ihmisen ”luonnollisena” tapana suhtautua kaivaten menetettyyn menneisyyteen. Etnonationalistin poliittinen tavoite nojautuu nostalgiseen kuvaan menneisyyden ”kulta-ajasta”, jota hän tahtoo palauttaa nykymaailmaan.³¹

Fiskarsin ruukissa kehittyi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä suomenruotsalainen työväenkulttuuri, jossa yhdistyi sosialistinen luokkatietoisuus ja suomenruotsalainen vähemmistönationalismi. Jälkimmäinen ilmeni ruotsinkielisten työläisten poikkeuksellisen vahvana kiinnostuksena kotiseudun perinteitä ja historiaa kohtaan. Etenkin 1920-luvulla, jolloin suomenruotsalaiset hakivat paikkaansa vastikään itsenäistyneessä suomalaisessa kansallisvaltiossa, suomenruotsalainen itsetietoisuus heijastui myös Fiskarsin ruukissa. Kotiseutujulkaisuissa painotettiin, miten alkuperäiset asukkaat Fiskarsin alueella olivat saapuneet keskiajan alun ruotsalaisten ristiretkien yhteydessä ja asuttaneet ennestään asumattoman alueen. Itse rautaruukki oli perustettu Ruotsin suurvalta-aikana 1600-luvulla ja ruukin omistajat ja vanhimmat työläissuvut olivat saapuneet Ruotsista. Eräs Flemmichin esi-isistä, seppämestari Johan Gottlieb Flemmich oli värvätty 1700-luvulla Saksasta Ruotsiin Forsmarkin ruukkiin, josta hän sittemmin muutti Länsi-Uudellemaalle Fagervikin ruukkiin. Hänen jälkeläisensä jatkoivat muun muassa ruukintyöläisinä eri Länsi-Uudenmaan ruukeissa aina 1900-luvulle saakka.³²

Vanhat rautaruukit nähtiin myös tärkeänä osana sitä vaikutusta, joka ruotsalaisella kulttuurilla oli suomalaisen kansakunnan historiaan. Entisajan työstä ja rautasepistä kerrottiin kaskuissa, runoissa ja tarinoissa ja niitä julkaistiin. Niissä toistui käsitys ruotsalaisen kulttuurisen vaikutuksen merkityksestä suomalaiselle teollisuudelle. Näin syntyi käsitys ruotsalaisuuden merkityksestä ja oikeutetusta asemasta teollisuuden edelläkävijänä ja uranuurtajana uudessa, itsenäisessä ja modernisoituvassa Suomessa.³³

Tämä edellä kuvattu vähemmistönationalistinen diskurssi vaikutti todennäköisesti nuoreen Alfons Flemmichiin, joka varttui aikuiseksi 1910- ja 1920-lukujen Fiskarsin ruukissa. Toisaalta romantisoiva kuva ruukin menneisyydestä ja yhteisöllisyydestä

oli ristiriidassa tehdasyhteisön sosiaalisen todellisuuden kanssa, jossa vallitsi aineellinen puute, köyhyys ja ruukintyöläisten kokemus epäoikeudenmukainen kohtelu. Etenkin sisällissodan kokemukset heittivät varjoja ruukkiyhteisön asukkaisiin ja heidän elämänmenoonsa, ja Alfons Flemmich olikin loppuelämänsä katkera siitä epäoikeudenmukaisesta kohtelusta, jolla valkoinen tehdasjohto kohteli entisiä punaisia fiskarsilaisia, hänen perheensä mukaan lukien. Kuitenkaan Alfons Flemmich ei kyseenalaistanut Fiskarsin ruukin yhteisöllisyyden mielikuvaa, vaan syytti sen sijaan henkilöitä, jotka olivat tietoisesti rikkoneet tätä koettua yhteisöllisyyttä. Näitä olivat esimerkiksi esimiehet ja tehdasjohtoon kuuluneet jäsenet, mutta myös muukalaiset, joiden ei katsottu kuuluvan yhteisöön.³⁴

Julkaisemattomassa esseessään historioitsija Max Engman on soveltanut Eric Hobsbawmin työväenaristokratian käsitettä kuvaamaan Fiskarsin tehtaan työntekijöiden suhtautumista työyhteisöille tyypillistä paternalistiseksi kuvattua hyvinvointijärjestelmää kohtaan. Ruukin tehdaspatalonialismi suosi erityisesti paikkakunnalle sitoutuneita, kunnollisia ja ammattitaitoisia miehiä ja heidän perheitään. Engman näki, että tehtaan työläisaristokraatit oppivat käyttämään etuoikeutettua asemaansa tehtaalla neuvotteiluissa tehtaan johdon kanssa arjen asioiden parantamiseksi. Tehtaan työläisaristokraattien odotettiin toimivan ja käyttäytyvän tehtaalla moitteettomasti, noudattavan tehtaan johdon ohjeita ja määräyksiä.³⁵

Sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta miehinen työläisaristokratia edustaa sosiologi Raewyn Connellin käsitteen mukaan eräänlaista paikallista hegemonista maskuliinisuusiännettä. Todellisuudessa harva mies onnistuu saavuttamaan tätä iännettä, mutta Connellin mukaan hegemoninen maskuliinisuus ohjailee miehiä sukupuolittuneeseen käyttäytymiseen. Paternalistisessa tehdasyhteisössä työläismiesten odotettiin toimivan kunnollisina perheenisinä ja -elättäjinä. Tämä antoi heille etuoikeuksia, vaikutusvaltaisen aseman yhteisössä ja erilaisia sosiaalisia etuuksia työsuhteessa. Hegemonista maskuliinisuuta harjoittavat työläisaristokraatit käyttivät näin heidän ylivaltaansa muita miehiä ja

naisia kohtaan.³⁶ Tärkeintä tässä ovat maskuliinisuuden odotukset, jotka ilmenevät Flemmichin päiväkirjasta. Näitä ovat hänen oman elämänsä odotukset ja myös vaatimukset, joita hän esitti muita miehiä ja etenkin suomenkielisiä tulokkaita kohtaan. Niihin tutustutaan artikkelin seuraavissa luvuissa.

Työmiehen itsekontrolli

Mitäs sinä siellä minulle luet moraalista, senkin pikku piru? Opetä minulle sen sijaan olemaan mies!³⁷

Sopeutuminen jatkosodan jälkeen rauhanaikaan oli haastavaa monille suomalaisille, myös Alfons Flemmichille. Ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina hän koki useita henkilökohtaisia kriisejä: avioero ja myrskyisiä irrallisia naissuhteita, morsiamen uskottomuus ja Flemmichin temperamenttisuus, liiallinen alkoholinkäyttö ja äidin kuolema. Ennen siirtymistä Åminneforsin teräsvalimon kokopäivätyöhön hän oli ajoittain työttömänä ja myös työkyvyttömänä sodanaikaisen selkävaiivansa takia. Näytti siltä, ettei Flemmich löytäisi paikkaansa sodanjälkeisessä arjessa. Aika ajoin hän ilmaisi synkkiä ajatuksia elämästään ja vaikutti kärsivän jonkinlaisesta masennuksesta. Hän kohtasi ympärillään myös henkilökohtaisten ongelmien parissa ponnistelevia ystäviä, jotka elivät yhtä itsetuhoisesti kuin hän itse. Itsesäälistä ja itsesyytöksistä seurasi taas hartaita lupauksia parantumisesta ja paremmasta itsekurista, joilla hän vielä toivoi saavansa muiden kunnioitusta tullessaan paremmaksi ihmiseksi. Päiväkirjasta tuli venttiili, jonka avulla hän purki sodanjälkeisiä ajatuksiaan ja tunteitaan, joskus alkoholin vaikutuksen alaisena. Näin Flemmich kävi sisäistä kamppailua itsensä kanssa sodan jälkeen.³⁸

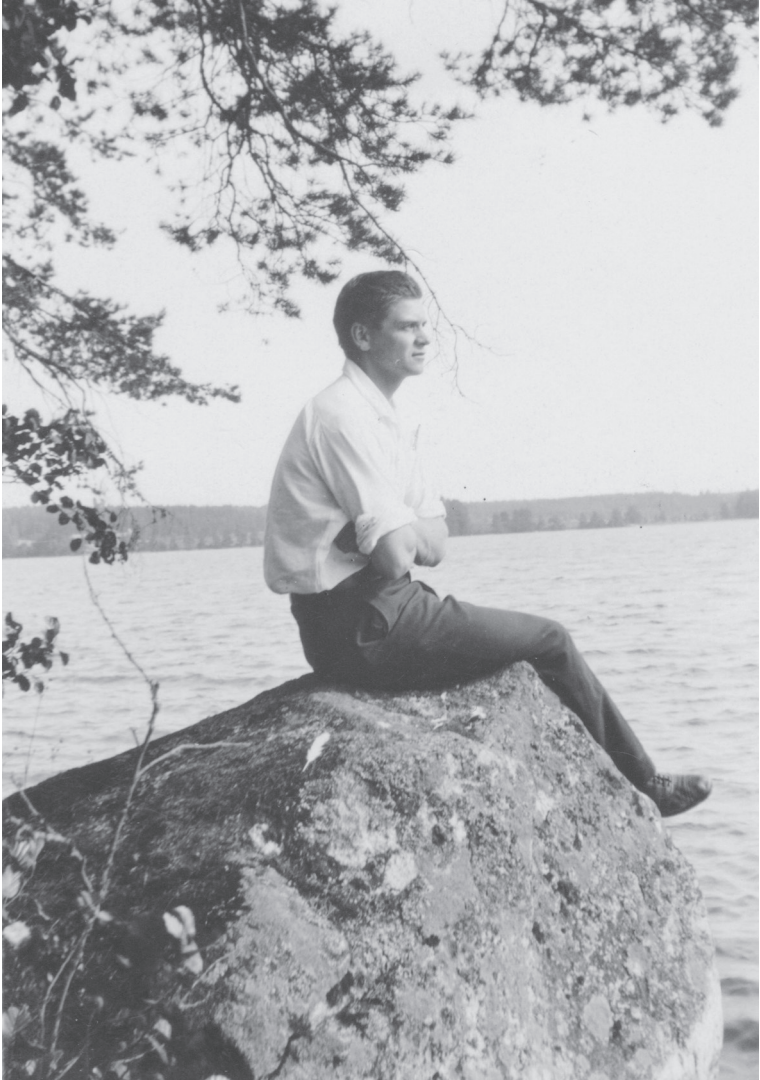
Sota oli pakottanut monet miehet aiemmin tutuista yhteisöistä pois ja tuonut yhteen erilaisia miehiä kohtaamaan sodan äärimmäisiä kokemuksia.³⁹ Flemmich alkoi kirjoittaa säännöllisesti päiväkirjaa talvisodan viimeisillä kaoottisilla viikoilla, ja kirjoittaminen jatkui sen jälkeen. Jatkosodan aikana hän myös kirjoitti mainitun teoksen ”Neribrukare och oppibrukare”, erään-

laisena todellisuudenpakona sodan jännitteestä ja joskus ikävyydestä, kodin kaipuusta, ja lapsuus- sekä nuorisovuosien läheisten ystävien äkillisen kuoleman tuottamasta surusta. Turvallisen ja harmonisen kotiseudun muistaminen oli pakenemista sodan julmasta todellisuudesta. Kirjassa hän muisti lämmöllä niitä vanhoja työläismiehiä, joita hän nuoruudessaan oli tavannut ja joiden elämästä hän kirjassaan kertoi.⁴⁰ Samalla hän haikaili menneisyyteen ja muistot entisajan tehdasyhteisön elämänmenosta olivat myös eräänlainen ”odotushorisontti” omille tulevaisuudensuunnitelmille sodan jälkeen. Hänellä oli toive saada elää sellaista elämää, jota hän kuvasi kirjoituksissaan vanhoista miehistä työläisaristokraateista. Mutta kun elämä ei kuitenkaan seurannut tätä hänen odottamaansa kaavaa, hän kohtasi henkilökohtaisen rauhankriisin.

Flemmich toivoi voivansa ”elää hiljaista, rauhallista elämää, saada työpaikan ja oman kodin vaimon ja lapsia”. Hän itse koki, että ympäristö näki hänet ”laiskana ja pahana miehenä”.⁴¹ Hän kirjoitti päiväkirjaan toistuvasti henkilökohtaisista taloudellisista ongelmista ja vaikeuksista löytää paikkaansa elämässä:

Viime aikoina minusta tuntuu, että kaikki pitävät minua hulttiona. Toivon vielä, että voisin saada oikean työpaikan ja saada tuntea olevani yhtä hyvä mies kuin kuka tahansa muu. Antakoon Jumala sen vielä tapahtuvan.⁴²

Tavallaan Flemmichin päiväkirjamerkinnot vuosilta 1946–47, joissa toistuu itsesääli ja itsesyytökset, kuvaavat sodanjäkeistä suomalaista mielenmaisemaa. Sotaveteraaneja, kuten Flemmichiä, tosin arvostettiin julkisuudessa isänmaallisista sankariteoistaan. Mutta veteraanien sopeutumisvaikeuksiin suomalainen yhteiskunta suhtautui pitkälti ”perinteisiin” kristillisisänmaallisiin arvoihin nojautuen. Työtä ja perhettä pidettiin ”luonnollisina” instituutioina, jotka sopeuttaisivat sodankäyneet miehet takaisin rauhanajan arkeen. Suomessa 1960-luvulle saakka vallinnut sosiaalipoliittinen ajattelu perustui aikaisempien vuosikymmenien yöpartijavaltioon, jossa jokaisen tulisi tulla toimeen omien kykyjensä avulla.⁴³ Se, että Flemmich katsoi itseensä ja syytti vain

Ruotsinkielinen ruukintyöläinen Alfons Flemmich oli syntynyt Pohjan kunnassa. Hänen päiväkirjansa on kuvaus suomenruotsalaisen työväestön kokemuksista 1940–80-luvuilta. Kuva: Pohjan paikallishistoriallinen arkisto.

itseään omasta hankalasta elämäntilanteestaan ja kyvyttömyydestään tulla toimeen ”vahvana miehenä, jolla on säilynyt terve järki”⁴⁴, oli porvarillisesta näkökulmasta oikea ja hyväksyttävä perustelutapa lähestyä omia henkilökohtaisia ongelmia ja arvioida omaa epäsosiaalista käyttäytymistä, jotka edelleen johtivat itse aiheutettuihin ongelmiin.

Itsekurista ja -kontrollista muodostui kartta, jota Flemmich käytti löytämään tiensä pois sodanjälkeisestä ahdingostaan. Päiväkirjamerkintä syksyiltä 1949, jolloin Flemmich oli jo ollut jonkin aikaa Åminneforsin teräsvalimolla töissä, paljastaa, miten hän päätyi työvuoron jälkeen hieman viinahoureissa keittiöpöydän äärelle asunnossaan pohtimaan työmiehen surkeaa ole-massaoloa:

Sieltä saapuu linja-auto, joka ajaa ohi – ja terästehtaalla viheltää pilli raudanlaskulle. Muutaman minuutin kuluttua pienellä joukolla nuoria vahvoja miehiä loistaa siellä hiki. Hauskaa – pirun hauskaa, koska nämä työläiset tarttuvat rautanyrkeillään surkeaan leipäänsä, kun taas jotkut ihramahat ansaitsevat tuhansia markkoja [...] Ajattele, kuinka suurta iloa näillä köyhillä piruilla on elämästään. Hän ansaitsee jokapäiväisen leipänsä, ottaa ehkä kännit kun työviikko on ohi ja sitten tuskallinen tai katkeransuloinen yhdyntä hänen – tai jonkun muun naisen kanssa. Ei lepoa, ei rauhaa, vain ahdistuneita ajatuksia ongelmasta, kuinka päästä seuraavaan työjaksoon uudelleen, - viikko. Sama homma vuosi vuodelta, kunnes jonain päivänä olet valmis, vanha ja kulunut, valmis lapioitavaksi maahan. Ja niin olet unohdettu – olit täällä kerran, olit tarpeeksi vahva, ikäännyit, et kestänyt enää ja tämän kanssa olit valmis.⁴⁵

Työmiehen ruumiillisuus on tässä päiväkirjamerkinnässä vahvasti läsnä ja samoin sen yhteys työmiehen kykyyn tehdä työnsä ja ansaita elantonsa. Mutta esillä on myös työmiehen ruumiilliset tarpeet, kuten ruoka, seksi ja kännit. Kehon käyttö työntekoon ja sen tarpeet olivat yhteydessä työväenluokkaiseen maskuliinisuuteen ja sen takia työmiehen tulisi kontrolloida kehoaan. Päiväkirjamerkinnän lopuksi Flemmich toteaa, että häntä oli mahdollista

kutsua ”kommunistiksi”: koettu kapitalistinen riisto näkyi ja tuntui työmiehen kehossa.⁴⁶

Päiväkirjassa huomaa pian Flemmichin kokeneen elämänmuutoksen tullessaan luokkatietoiseksi työläiseksi: syy ongelmiin löytyikin epäoikeudenmukaisesta yhteiskunnasta ja ratkaisu oli hänelle ammatillinen järjestäytyminen sekä henkilökohtainen kurinpalautus ja itsekontrolli. Nyt hänen katseensa suuntautui yhä enemmän myös muihin ihmisiin ja heidän ongelmiinsa. Se taas liittyi Flemmichin luottamusmiestehtäviin tehtaalla. Hän satti työporukan heikkouksia, kuten puutteellista ryhmä- ja itsekuria sekä joidenkin työtovereiden kyvyttömyyttä hoitaa henkilökohtaisia asioita kuntoon. Myös uusi avioliitto vuonna 1950, josta tällä kertaa tuli pysyvä, oli harppaus kohti heteronormatiivista perhe-elämää. Flemmich ei kuitenkaan onnistunut täysin täyttämään kaikkia vaatimuksia, jotka liittyivät paikallisen hegemonisen maskuliinisuuden ihanteisiin. Flemmichin pariskunta ei onnistunut saamaan lapsia ja Alfons Flemmich ei palkallaan pystynyt täysin elättämään molempia vaan vaimon piti myös hankkia tuloja yhteiseen kotiin ja se taas harmitti miestä.⁴⁷

Sodanjälkeisessä Euroopassa vallitsi eräänlainen moraalikonservaatiivinen suhtautuminen seksuaalisuuteen ja perhe-elämään. ”Perinteiset” ja ”luonnolliset” yhteisöt ja sukupuolten väliset suhteet, joiden katsottiin hajooneen sodan seurauksena, oli tarkoitus luoda uudelleen sodan jälkeen. Erityisesti miehillä katsottiin olevan vaikeuksia sopeutua perhe-elämään.⁴⁸ Samalla kun Flemmich löysi tiensä itsekontrolliin ja ”perinteiseen” heteronormatiiviseen ja kunnolliseen elämäntapaan, hän vaati myös tätä muilta hänen ympärillään olevilta miehiltä ja naisilta. Normista poikkeavat uhkasivat yhteisön järjestystä. Avioituneena Flemmichiä alkoi inhottaa muiden miesten kertomat seksuaaliset irtosuhteet. Hän tuomitsi laittomat abortit ja ehkäisyvälineiden yleistymisestä hän ei pitänyt lainkaan. Miehiä, jotka harrastivat irrallisia seksisuhteita tai perheellisiä miehiä, jotka laiminlöivät perhevelvollisuuksiaan viettäessään vapaa-aikansa muiden miesten kanssa, hän piti merkkinä yhteiskunnan moraalirapppioista.⁴⁹

Siveettömät suomenkieliset muukalaiset

Vuosi 1968 on muistettu Länsi-Euroopan historiassa suurena kapinan vuotena johtuen etenkin vasemmistolaisten opiskelijoiden kapinasta konservatiivista yhteiskuntaa vastaan. Muutama viikko ennen kuin radikaalit opiskelijat Helsingissä valtasivat Vanhan ylioppilastalon, oli myös Åminneforsin teräsvalimon työläisten mieliala kapinallinen. Mutta toisin kuin opiskelijat, jotka tahtoivat nopeita yhteiskunnallisia muutoksia, työntekijät purnasivat yhteiskunnan liian nopeaa muutosta vastaan. He näkivät muutoksen taas heikentävän jo ennestään heikkoja elinolosuhteita. Alfons Flemmich ilmaisi päiväkirjassaan pahoittelunsa taloudellisesti heikosti menestyvästä Fiskars-konsernista ja siellä tapahtuvista muutoksista, jotka johtivat liiketoiminnan laajaan uudelleenjärjestelyyn. Muutokset Flemmichin työpaikalla oli 1960-luvun puolivälissä ja sen toisella puoliskolla johtaneet vanhempien työntekijöiden irtisanomisiin ja työntekijöiden työolojen heikkenemiseen.⁵⁰

Svenska litteratursällskapetin haastatteluissa Åminneforsin ruotsinkieliset työntekijät kertoivat heidän kielteisiä kokemuksiaan suomenkielisten saapumisesta 1960-luvulla. Suomenkielisillä katsottiin olevan vaikeuksia sopeutua paikkakunnan elintapoihin ja raskaaseen tehdastyöhön. Mainittiin suomenkielisten sosiaaliset ongelmat, jotka näkyivät muuttaneiden perheiden ongelmassa, lisääntyvissä väkivallanteoissa ja monien muuttaneiden alkoholiongelmassa.⁵¹ Myös suomenruotsalainen työväenliike suhtautui varauksellisesti muuttoliikkeeseen. Ruotsinkielisen maaseudun nopeaa rakenteellista muutosta pidettiin ongelmana, josta käytettiin ”ylikehittymisen”-käsitettä ja sitä pidettiin taas yhtenä ”nyky-yhteiskunnan” päivänpolttavista ongelmista. Teollistuminen ja muuttoliike aiheuttivat kunnille sosiaalisia haasteita ja ongelmatilanteita. *Arbetsbladets* toimitussihteeri Yrsa Stenius käytti Kilpilahden vastikään valmistunutta Nesteen öljyjalostamoja esimerkkinä syntyneestä ”ghettoutumisesta”. Neste oli värvännyt paikkakunnalle maan pohjois- ja itäosista työväkeä, joka koki sopeutumisvaikeuksia uudella ruotsinkielisellä

paikkakunnalla.⁵² Ruotsinkielisessä radikaalivasemmistossa ja esiin nousseessa ”Hurriliikkeessä” (”Hurrarrörelsen”) esitettiin voimakkaita, etnonationalistisia kannanottoja suomenkielisten muuttoliikettä kohtaan ja sen nähtiin olevan vastoin ruotsinkielisen työväenluokan intressejä. ”Hurriliike” piti tätä tietoisena yrityksenä heikentää ruotsinkielisten asemaa siirtämällä suomenkielisiä ruotsinkielisille asuinalueille ja pakottamalla ruotsinkielisiä työläisiä muuttamaan kotimaastaan Ruotsiin.⁵³

Alfons Flemmichin päiväkirjassa on havaittavissa muutos hänen näkemyksissään suomenkielisten muuttoliikettä kohtaan. Muuttokritiikki muuttui kritiikiksi muuttajia kohtaan. Karjalasta saapuneiden pakolaisten määrän lisääntyessä jatkosodan jälkeisen vuosikymmenen aikana Flemmich arvosteli ruotsinkielisiä työnantajia ja ”herroja” jotka pettivät ruotsinkielistä kansaa (eli työläisiä) palkkaamalla suomenkielisiä muukalaisia sen sijaan että tehtaille oltaisiin otettu töihin paikkakunnan ruotsinkielisiä työnhakijoita. Mutta 1950-luvun lopulla ja varsinkin 1960-luvulta lähtien Flemmich alkoi kirjoittaa useasti kriittisiä kommentteja suomenkielisistä muukalaisista. Tämä kieli siitä, että hänellä oli kielteisiä kokemuksia paikkakunnan suomenkielistymisestä.⁵⁴

Päiväkirjamerkinnässä 7. marraskuuta 1968 Flemmich oli jälleen suuttunut kunnan suomenkielisistä tulokkaista:

Sosiaalihuoltomenot ovat nousseet melko katastrofaalisesti. Nimitään tänne on muuttanut paljon finskejä, jotka eivät ole kiinnostuneita työnteosta ja hankkivat elantonsa kokonaan lapsilisillä ja muusta huollosta, jonka he kykenevät saamaan irti. He ovat lurjuksia jotka ovat tulleet kaukaa pohjoisesta, jotka eivät ole koskaan vaivautuneet ansaitsemaan elantoansa työllä. Valitettavasti sosiaalilainsäädäntö on sellainen, ettei ketään saa jättää välittömiin vaikeuksiin, ja he ovat siitä hyvin tietoisia. Asukkaat ovat muuttaneet tänne ”hyvää päivästä” (tämä oli Flemmichin halveksiva ilmaisu suomenkielisistä paikkakunnista ja alkuperäisessä tekstissä F. Kirjoitti nimenomaan suomeksi ”hyvä päivä”) suurten lapsikatraiden kanssa, jotka eivät edes vaivautuneet kuulemaan työpaikasta, mutta sen sijaan kuuluivat välittömästi sosiaalitoimen sijainnista. Tällaiset mäntit tulisi lähettää takaisin sinne, mistä ne

ovat tulleet. Mutta heidän kotikuntansa kunnalliset viranomaiset ovat tietysti iloisia päästessään eroon niistä. Alusta alkaen voit nähdä, että heillä ei ole koskaan ollut halua rehelliseen työhön. Pohjalle ja myös muille alueemme kunnille näiden pohjoissuomalaisen vastaanottaminen tuo vain lisäkustannuksia. Ja kuten sanoin, niitä on lukemattomia täällä maaseudulla.⁵⁵

Flemmich oli myös aikaisemmin ilmaissut muukalaisvihamielistä suhtautumista suomenkielisiä muuttajaperheitä kohtaan, muun muassa Åminneforsin muuttaneisiin karjalaisiin pakolaisiin. Erään lapsirikkaan karjalaisperheen emäntä oli tehnyt laitoman abortin ja kaikki tämä johtui vanhempien ”seksuaalisesta lystistä”, jota he eivät osanneet hillitä. Flemmichin mukaan se oli merkki puuttuvasta seksuaalimoraalista ja huonoista elämäntavoista, kun vanhemmilla oli enemmän lapsia kuin he pystyivät elättämään. Lisäksi hän syytti karjalaisia ja myös muita suomenkielisiä työtoveriaan laiskaksi työnteossa ja lastenkasvatuksessa.⁵⁶

Flemmichin edellä mainittu kielteinen suhtautuminen suomenkielisiin on osittain heijastus laajemmasta etnonationalistisesta, muukalaisvihamielisestä ja toisinaan rasistisesta käsityksestä suomenruotsalaisten keskuudessa suomenkielisiä muuttajia kohtaan ruotsinkielisessä Suomessa. Suhde suomenkieliseen vähemmistöön ruotsinkielisillä seuduilla oli hierarkkinen. Suomenkielisiä muuttajia, jotka työskentelivät tehtailla, kuvattiin vähemmän sivistyneiksi kuin ruotsinkielisiä.

Joidenkin ruotsinkielisten näkemykset suomenkielisten alemmasta sivistystasosta oli osa vanhempaa etnonationalistista diskurssia, joka levisi suomenruotsalaisessa julkisuudessa 1900-luvun alussa. Jopa ruotsinkielisessä työväenliikkeessä esiintyi käsityksiä suomenkielisen työväestön alemmasta sivistystasosta johtuen käsityksestä, että suomenkieliset edustivat matalampaa kulttuurista kehitystä. Ruotsinkielisissä oikeistopiireissä taas rotukäsitykset tukivat tätä näkemystä. Joissakin 1900-luvun alkupuolen ruotsinkielisissä lehdissä kerrottiin tarinoita ja esitettiin pilapiirroksia tunkeilevista sivistymättömistä suomenkielisistä, jotka villien barbaarien tavoin riehuivat ja haastoivat riitaa ruotsinkielisten paikkakuntalaisten kanssa sekä joivat ja ahdistelivat

naisia ruotsinkielisillä alueilla.⁵⁷ Sitä, miten tällaiset rasistiset diskurssit vaikuttivat laajemmin, ei ole tutkittu suomalaisessa historiassa. Mutta todennäköistä on, että molemminpuoliset etnonationalistiset ennakkoluulot toista kieliryhmää kohtaan elivät pitkään kaksikielisillä paikkakunnilla ja aiheuttivat ajoittain etnisiä konflikteja.

Villeys ja raakuus, joita esiteltiin etnonationalistisissa keskusteluissa suomenkielisten matalasta sivistyksestä, liittyivät myös vallitseviin käsityksiin sukupuoli- ja seksuaalisuusnormeista. Tämä näkemys kävi ilmi melko usein Flemmichin päiväkirjassa hänen kuvaillessaan suomenkielisiä muuttajia paikallisyhteisössä. Pidättyvämpi seksuaalisuus, tiukka seksuaalimoraali ja selvästi määritellyt maskuliiniset ja feminiiniset sukupuoliroolit olivat, kuten aiemmin mainitsin, vallitseva ihanne sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ensimmäisinä vuosikymmeninä. Mutta konservatiivisia sukupuoli- ja seksuaalisuusnormeja oli alettu kyseenalaistaa ja tässä asiassa oli tapahtumassa muutos 1960- ja 70-luvuilla. Seksuaalinen moraaliksi oli myös kysymys, joka kuului työväenliikkeen maskuliiniseen kunnollisuushanteeseen ja joka voidaan liittää myös korkeamman sivistyksen tavoitteluun – etenkin itsekurin. Oman kehon ja seksuaalisuuden kesyttäminen taas oli tärkeä tavoite kunnollisen työläisen itsekasvatusprojektille.⁵⁸

Epämiehekäs oli siis sivistymätön työväenluokan mies, joka ei kyennyt hallitsemaan ruumiillisia halujaan, joka joi holtittomasti ja harrasti irrallisia seksisuhteita eikä kyennyt kantamaan vastuuta perheestään ja joutui hakemaan tukea sosiaalihuoltolautakunnalta. Näin siis työläismaskuliinisuuden normit heijastui Flemmichin näkemyksissä. Kuten Flemmich huomautti päiväkirjassaan: jos joku oli saanut aikaiseksi liian monta lasta hallitsemattoman seksuaalisen halun vuoksi, oli kunnollisen aviomiehen ja perheenisän ja -äidin huolehdittava perheenvoitteistaan ja opetettava myös lapsia seisomaan omilla jaloillaan. Toinen seikka Flemmichin kirjoittelussa, joka liittyy suomenkielisiin muuttajiin, oli hänen näkemyksensä heidän puutteellisesta koulutuksestaan ja oppineisuudestaan. Suomenkieliset muukalaiset olivat hänen mielestään yksinkertaisesti vain tyhmiä, eivätkä osanneet

sivistää itseään paremmiksi ihmisiksi.⁵⁹ Muukalaisia, joiden ei katsottu olevan kykeneviä tai halukkaita vastaamaan vallitsevista kunnollisuushanteista pidettiin uhkaavina, koska he kyseenalaisivat moraalittomalla elämäntavallaan hegemonisen kunnollisen työväenluokkaisen maskuliinisuuden ihanteita.

Muukalaisviha ja omapäisyys työyhteisössä

Omapäisyys on vakiintunut analyttinen käsite suomalaisessa työväenhistoriassa. Omapäisyys-käsitteellä on haluttu tutkia niitä strategioita ja tapoja, joilla alistettuun ryhmään kuuluvat henkilöt ovat kiertäneet heihin kohdistuvaa valvontaa ja kontrollia. Kuten aiemmassa tutkimuksessa on todettu, omapäinen käyttäytyminen ei ole aina suunniteltua ja harkittua ”vastarintaa”, vaan tapa, jolla yksilöt prosessoivat heidän arkielämäänsä kohdistuvaa muutosta ja sopeutuvat niihin omilla ehdoillaan.⁶⁰ Vastarintaisten kapina-ajatusten lisäksi Flemmich kuvasi myös käytäntöjä, joita voidaan kutsua omapäisiksi ja joissa ruotsinkieliset työntekijät ilmaisivat turhautumisensa siihen, että he kokivat menettäneensä kontrollin työpaikastaan työnantajalle ja suomenkielisille muuttajille.

Flemmichin työpaikan ruotsinkielisten ja suomenkielisten työntekijöiden välisissä suhteissa esiintyi omapäistä käyttäytymistä tavoitteissa kouluttaa uusia tulokkaita työväenluokan normeihin, hierarkioihin ja koodeihin sekä kommunikoida suomenkielisille tulokkaille, että he eivät olleet toivottuja tai että he olisivat vanhempien työntekijöiden tiellä. Työaikana levitettiin huhuja ja kuulopuheita uusien suomenkielisten työntekijöiden huonoista elintavoista liittyen ryyppäämiseen ja moraalittomaksi katsottuun sukupuolielämään.⁶¹

Työntekijät, jotka eivät noudattaneet työpaikan kirjoittamattomia sisäisiä sääntöjä, eivät olleet erityisen pidettyjä. Työpaikalla tapahtui ainakin kerran väkivaltainen selkkkaus ruotsinkielisten työntekijöiden käydessä humalapäissään erään suomenkielisen kimppuun.⁶² Monilla työpaikoilla, mukaan lukien Åminneforsin teräsvalimolla, vakiintuneet työntekijät pitivät sitä ongelmana,

Alfons Flemmich oli töissä Åminneforsin teräsvalimolla 1947–72, jossa hän toimi ay-toimitsijana ja luottamusmiehenä. Päiväkirjassaan hän usein kuvasi työpaikan arkea ja tapahtumia. Kuva: Pohjan paikallishistoriallinen arkisto.

että uudet tulokkaat, jotka työskentelivät nopeammin, uhkasivat korottaa urakkapalkkauksen tasoa. Liian ahkerasti suoritettu työ lisäsi työntekijöiden välistä kilpailua ja koetteli työntekijöiden suorituskykyä nopeutuvassa työtahdissa. Flemmich oli turhautunut siitä, kun hänen ystävänsä, yli 60-vuotiaat vanhemmat työntekijät, eivät enää kyenneet kilpailemaan nuorempien tulokkaiden kanssa. Flemmich syytti nuoria uusia suomenkielisiä tulokkaita tästä väärinkäytöksestä, joka vaikutti vanhempiin työntekijöihin.⁶³

Työpaikkaan kuului myös työntekijöiden kesken kirjoittamaton omankäden oikeus näpistellä työpaikalta sellaista, mitä työntekijä tarvitsi omakseen. Myös tästä Flemmich valitti päiväkirjassaan liittyen suomenkielisten ”röyhkeyteen” varastaa puutavaraa tehtaalta käyttääkseen sitä polttopuuksi. Röyhkeyttä ei ollut itse näpistäminen vaan se, että suomenkieliset eivät käsittäneet, että puutavara tulisi jakaa tasavertaisesti eikä omia kaikkea itselleen, kuten Flemmich väitti ”suomalaismoukkien” tekevän:

Ne ovat vain haitaksi, nämä aitosuomalaiset, laiskoja ja vastuuttomia riippumatta siitä, mitä tekevät, – myös varkaita, kun tilaisuus syntyy. Siinäpä hieno seurue, jonka työnantajat ovat tuoneet tänne ”finnosta”, kuten maan suomenkielisiä alueita kutsutaan täällä meilläpäin.⁶⁴

Kuten Kari Teräs on huomionnut 1900-luvun alkupuolen työväenyhteisön moraalisesta sääntelystä, vaikuttaa siltä, että tämä pätee myös 1960-luvun Åminneforsissa. Työväenyhteisön sisäpiiriläiset, johon ay-toimitsija ja luottamusmies Flemmich kuului, tuomitsivat ulkopuolisia kunnianttomina normien rikkojina.⁶⁵ Suomenkielisten muukalaisten leimaaminen moraalittomiksi normirikkojiksi oli osa tätä ruotsinkielisen työväenyhteisön sanktiomenetelmää, jolla ylläpidettiin yhteisön sisäistä solidaarisuutta ja sosiaalisia verkostoja. Suomenkielisten tulokkaiden leimaaminen esimerkiksi huhuilla ja juoruilla, joissa muun muassa korostettiin muukalaisten siveettömyyttä ja siten heidän kunnianttomuuttaan, oli eräänlaista polttomerkintää, jolla ylläpidettiin työväenyhteisön sisäisiä sääntöjä ja turvattiin sen jäsenten sosiaalista asemaa tehdasyhteisössä.

Luokka, sukupuoli ja etnonationalismi suomalaisessa työelämän nykyisyyden historiassa

Melko kaavamainen kuva on, että etniset konfliktit ja muukalaisviha olisivat uusia ilmiöitä, jotka ovat syntyneet siitä, että yhteiskunta on muuttunut monikulttuurisemmaksi lisääntyvän

maahanmuuton takia. Mutta kuten tämä artikkeli osoittaa, muukalaisviha ja etnonationalismi ovat historiallisia ilmiöitä, jotka esiintyvät ajoittain Suomen historiassa. Kielirauhan käsite, jota käytetään usein kuvaamaan sodanjälkeistä suomalaista yhtenäisyyskulttuuria, voi olla melko harhaanjohtava, kun kiinnitämme huomiomme paikallistason kielisuhteisiin. Etninen konflikti ei ollut välttämättä aina se lopputulos, joka syntyi eri kieliryhmien kohtaamisessa. Mutta siellä missä konflikteja syntyi, on syytä tarkastella toimijoiden olemassa olevia, annettuja ja perinnöksi jääneitä olosuhteita.

Tutkimalla ruotsinkielisen työväestön suhtautumista suomenkielisiin muukalaisiin, olen artikkelissani tuonut esille uutta tietoa etnisten suhteiden merkityksestä suomalaisen työväen kokemushistoriassa. Ristiriitoja ei syntynyt vain kielen takia vaan myös koetuista kulttuurisista eroista kieliryhmien välillä. Olen osoittanut, miten etnonationalistinen diskurssi suomenruotsalaisuudesta ja sen ilmeneminen paikallisessa ruotsinkielisessä työväenyhteisössä vaikuttivat näkemyksiin suomenkielisestä vähemmistöstä. Ei vain luokka vaan myös sukupuoli, ja tässä artikkelissa käsitykset työläismieheydestä ja seksuaalisuusnormeista, liittyvät etnonationalistiseen diskurssiin.

Artikkelin päähenkilön Alfons Flemmichin päiväkirjassa esiintyvät muukalaisvihamieliset näkemykset suomenkielisiä muuttajia kohtaan perustuivat osittain ruotsinkielisen työväestön omaksumaan suomenruotsalaiseen etnonationalismiin. Huoli paikallisyhteisön suomenkielistymisestä, kilpailu työpaikoista ja 1960-luvun paikallinen rakennemuutos, joka merkitsi tehtaan alasajon alkamista, näyttivät herättävän vanhoja etnonationalistisia diskursseja ruotsinkielisen työväestön keskuudessa. Ruotsinkielisen työläisyhteisön ylläpitämä hegemoninen työläismaskuliinisuus liittyi läheisesti etnonationalistisiin käsityksiin suomenruotsalaisuudesta. Suomenkielisten vähemmistön edustajien katsottiin rikkovan työväenyhteisön normeja ja käsityksiä, minkä takia heitä pyrittiin rajaamaan yhteisön ulkopuolelle rasistisilla ja seksuaalisovalla puheella heidän siveettömydestään.

Olisi helppoa väittää, että Alfons Flemmichin kokemukset ovat verrattavissa nykyajan ”valkoisiin, loukkaantuneisiin (työväenluokkaihin) miehiin” joilla aikamme liberaalit joskus stereotyyppisesti kuvaavat työväenluokkaista rasismia ja oikeistopopulismia. Ongelma tällaisessa päättelyssä on se, että kuvauksessa korostuu yksilön valinnanvapaus eikä niinkään yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde. Mistä sitten nykypäivän muukalaisviha ja uudelleen syntynyt etnonationalismi kumpuavat? Vastaus ei ole mitenkään yksiviivainen ja jätän sen sikseen, koska artikkelini empiirinen lähdeaineisto ei käsittele nykyajan työelämän epäkohtia tai nyky-yhteiskunnan ongelmia. Sen sijaan Flemmichin päiväkirja ja sen välittämät historialliset kokemukset luokasta, sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ja etnisyydestä, perustuvat kulttuuristen käsitteiden ja normien merkityksenantoon epätasa-arvoiseksi ja hierarkkiseksi koetussa yhteiskunnassa, jossa vallitsi kilpailu työntekijöiden välillä vapailla kapitalistisilla työmarkkinoilla. Ehkä tästä voimme tehdä joitakin johtopäätöksiä Flemmichin kokemusten ja nykyajan muukalaisvihan ja seksuaalisoivan rasismien välillä, jota esiintyy etenkin työelämässä. Kuten sosiologi Mikael Svensson on todennut väitöskirjassaan, niin kyse ei ole siitä, että luokka vaikuttaa työväen (ja myös muiden yhteiskuntaluokkien) muukalaisvihaan ja rasismiin, vaan kysymys on pikemminkin siitä, miten luokkaerot ja sosiaalisesti ja taloudellisesti eriarvoistuva yhteiskunta vaikuttavat muukalaisvihamielisiin asenteisiin ja käytäntöihin.⁶⁶

Viitteet

- 1 Artikkelini on osa Svenska litteratursällskapetin rahoittamaa tutkimusprojektiani *Tyst i klassen? Minoritetsnationalism, socialism och genus i den finlandssvenska arbetarrörelsens politiska erfarenhetshistoria, 1944–1948* (1/2019–2/2021).
- 2 Anu Castaneda (2015): Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus – Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi tutkimus 2014. Julkari: STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto <https://www.julkari.fi/handle/10024/127023>; *Helsingin Sanomat* 5.7.2020, ”Siivoton ala”, Paavo Teittinen..
- 3 Edenberg 2020.
- 4 Wickström & Wolff 2016.
- 5 Korhonen 1995, 120–124; Blomqvist 2008.
- 6 Åström, Lönnqvist & Lindqvist 2001, 121–137; Kaihovirta et.al. 2017, 5–8; Roselius & Tepora 2020.
- 7 Hollifield 1992; Horgby 1996; Panayi 2000; Tjelmeland & Brochmann 2003; Johansson Jesper 2008; Svanberg 2010.
- 8 Greiff 2004, 19–20.
- 9 Lönnqvist 2001, 16.
- 10 Engman 2016, 401–402.
- 11 Kaihovirta, Ahlskog & Wickström 2020; Kaihovirta 2020.
- 12 Benes 2016; Van Ginderachter 2019.
- 13 Mosse 1996, 4–7.
- 14 Roselius & Tepora 2020.
- 15 Roselius & Tepora 2020, s. 104.
- 16 *Folktidningen* 14.12.1946, ”Billnäs”.
- 17 Waris 1973, 96–105; Sirén 1996, 198–211; Kaihovirta 2015, 101–106.
- 18 Sirén 2003; Westerlund 2006; Kaihovirta 2015, 342–351.
- 19 Sirén 1996, 153–157, 201–203; Uusitalo 2015, 90–99; Kaihovirta 2017.
- 20 Allardt & Starck 1981, 219, 221; Sundberg 1985, 65–70; Koivuniemi 2018, 228–229.
- 21 SvT 1945–46, 1956, 1968, 1974; Korhonen 1991, 120–122, 123–124.
- 22 Ahlskog, Kaihovirta & Wickström 2018; Wickström & Ahlskog 2018; Kaihovirta 2019.
- 23 *Folktidningen* 27.2.1947, ”De svenska jordbaronerna och förfinskningshotet”.
- 24 *Arbetsblad* 26.11.1947, ”Valbrev från Åminnefors”.

- 25 Blomqvist 2008, s. 150.
- 26 Komiteamietintö 1980:24, Suomenruotsalaisen siirtolaisuuskomitean mietintö, 49.
- 27 Alfons Flemmichin päiväkirjat 31.3.1947, 4.1.1949, 19.1.1954. Alfons Flemmichin kokoelma, Pohjan paikallishistoriallinen arkisto (Karjaa, Raasepori).
- 28 Summerfield 2019, 71–72.
- 29 Karkulehto et.al. 2012, 16, 21–23.
- 30 Holgersson 2011, 143.
- 31 Armstrong 1982, 16–17, 51; Smith 1986, 175–177; Muro 2005, 572–576.
- 32 Geni sukututkimussivu: <<https://www.geni.com/people/Johan-Gottlieb-Flemmich/6000000017108342428>>
- 33 Reuter 1919–21, 198–199; Nikander 1929; Holmström 1940.
- 34 Alfons Flemmichin päiväkirja, 25.1, 5.3, 16.3, 10.11 1958.
- 35 Engman 2008, 13–14.
- 36 Connell 2008 (1995), 115–119.
- 37 Alfons Flemmichin päiväkirja, 22.10 1947. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 38 Alfons Flemmichin päiväkirja, 22.1, 26.3 1946, 28.3, 31.3, 1.4, 15.4, 24.4, 11.6, 26.8, 24.9, 31.10 1947, 28.2, 14.9 1948.
- 39 Kivimäki 2013, 170–186.
- 40 Flemming 1999 (1947).
- 41 Alfons Flemmichin päiväkirja, 31.3 1947. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 42 Alfons Flemmichin päiväkirja, 1.4 1947. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 43 Uljas 2012, 91–123; Kivimäki 2015, 286–287, 312–321.
- 44 Alfons Flemmichin päiväkirja, 22.10 1949. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 45 Alfons Flemmichin päiväkirja, 22.10 1949. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 46 Katainen 2003.
- 47 Alfons Flemmichin päiväkirja, 19.1, 28.1, 6.2, 9.3, 10.3 1954, 21.9 1956.
- 48 Juvonen 2006, 337.
- 49 Alfons Flemmichin päiväkirja, 8.7 1946, 26.5 1947, 8.3, 22.10 1949, 15.2, 21.2, 21.3 1955, 3.8, 17.11 1956, 15.1 1957, 21.3 1958, 23.2, 5/8 1960.
- 50 Alfons Flemmichin päiväkirja, 7.1, 7.4 1966, 3.3 1968; Carlson 1999, 172–175, 178–180.
- 51 Intervju med förtroendeman Stig L och tekniker P-O B. SLS 1965 Åminnefors – ett industrisamhälle i förvandling.

- 52 *Svenska Demokraten* 30.3 1971, Kaj Bärlund, ”Finlandssvenska u-områdesproblem”; *Arbetarbladet* 8.10 1971, Yrsa Stenius, ”Svar till Nils E Rönnblad”.
- 53 Ågren 1974, 81–87.
- 54 Alfons Flemmichin päiväkirja 29.11 1954, 11.3 1956, 13.11 1956, 30.5 1958, 25.8 1959, 12.1, 28.2, 17.4, 15.12 1960, 16.1, 21.1, 1.4 1961.
- 55 Alfons Flemmichin päiväkirja, 7.11 1968. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 56 Alfons Flemmichin päiväkirja, 20.1, 12.1, 31.1, 28.2, 17.4, 15.12 1960.
- 57 *Allsvensk samling* no. 12 1917, Eric Vasström, ”En liten historia från en svensk förening i Finland”; Högnäs 1995, 165–181; Kaihovirta 2019, 285–292.
- 58 Johansson 2006, 128–130; Brink 2009, 100–118.
- 59 Alfons Flemmichin päiväkirja, 15.12 1960, 1.4 1961, 7.11 1961.
- 60 Enbom, Pesonen & Suodenjoki 2020, 14–16.
- 61 Alfons Flemmichin päiväkirja, 30.5, 17.10 1958, 25.8 1959, 17.4 1960, 1.4 1961, 15.1 1965, 7.7 1966, 2.4 1968.
- 62 Alfons Flemmichin päiväkirja, 11.11 1958, 23.11 1962. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 63 Alfons Flemmichin päiväkirja, 2.4, 9.4 1968.
- 64 Alfons Flemmichin päiväkirja, 7.3 1968. Suomennos Matias Kaihovirta.
- 65 Teräs 2001, 312–313.
- 66 Svensson 2019, 7.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Pohjan paikallishistoriallinen arkisto, Karjaa (Raasepori).

Alfons Flemmichin kokoelma

Päiväkirjat 1940–87.

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki

SLS 1965 Åminnefors – ett industrisamhälle i förvandling

Lehdet

Allsvensk samling

1917

Arbetarbladet/ Svenska demokraten

1947, 1971

Folktidningen

1946, 1947

Helsingin Sanomat

2020

Painetut lähteet

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) 1945–46, 1956, 1968, 1974

Suomenruotsalaisen siirtolaisuuskomitean mietintö, Komiteamietintö 1980:24.

Digitaaliset lähteet

Castaneda, Anu (2015): Ulkomaalaistaustaisten psyykkinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus – Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi tutkimus 2014. Julkari: STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto <https://www.julkari.fi/handle/10024/127023>

Geni sukututkimussivu. <https://www.geni.com/people/Johan-Gottlieb-Flemmich/6000000017108342428>

Kirjallisuus

Ahlskog, Jonas, Kaihovirta, Matias & Wickström, Mats (2018): Nationen i klasskampen: minoritetsnationalism inom den socialistiska arbetarrörelsen. *Historisk Tidskrift* 2018:3 Tema: Nationen, 452–479.

- Allardt, Erik & Starck, Christian (1981): *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Almqvist & Wicksell, Tukholma.
- Armstrong, John A. (1982): *Nations Before Nationalism*. University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Benes, Jakub (2016): *Workers and nationalism: Czech and German social democracy in Habsburg Austria, 1890–1918*. Oxford University Press.
- Blomqvist, Per-Olof (2008): *Åminnefors bruks historia åren 1875–1996*. Omakustanteinen, Pohja.
- Brink Pinto, Andrés (2008): *Med Lenin på byrån. Normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921–1939*. Pluribus, Lund.
- Carlson, C. E (1999): *Fiskars 350*. Otava, Helsinki.
- Connell, Raewyn ([1995] 2008): *Maskuliniteter*. Daidalos, Göteborg.
- Edenborg, Emil (2020): *Endangered Swedish Values: Immigration, Gender Equality, and “Migrants’ Sexual Violence”*. Teoksessa Norocel O., Hellström A., Jørgensen M. (toim.), *Nostalgia and Hope: Intersections between Politics of Culture, Welfare, and Migration in Europe*. Springer International Publishing, New York, 101–117.
- Enbom, Leena, Pesonen, Pete & Suodenjoki, Sami (2020): *Johdanto: Valvottu ja kuritettu työläinen*. Teoksessa Leena Enbom, Pete Pesonen & Sami Suodenjoki (toim.), *Valvottu ja kuritettu työläinen. Väki voimakas no 33*. THPTS, Tampere, 7–24.
- Engman, Max (2008): *Engmännen och konfliktgemenskapen i Fiskars. Julkaise-maton esse artikkelikirjoittajan omistuksessa*.
- Engman, Max (2016): *Språkfrågan: finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. SLS, Helsinki.
- Flemming, Alfons ([1947] 1999): *Neribrukare och oppibrukare: minnen och hägkomster*. Fiskars hemsbygdsförening r.f., Pohja.
- Greiff, Mats (2004): *”Vi bodde, bad och blev utbildade som om vi vore på skilda kontinenter”: katolska och protestantiska arbetare i Belfast 1850–1914*. Malmö högskola, Malmö.
- Holgersson, Ulrika (2011): *Klass. Feministiska och kulturanalytiska perspektiv*. Studentlitteratur, Lund.
- Hollifield, James Frank (1992): *Immigrants, markets, and states: the political economy of postwar Europe*. Harvard university press, Cambridge (USA).
- Holmström, Laura ([1940] 1994): *Minnen från Fiskars. Från tider som flytt*. Fiskars hembygdsförening, Pohja.
- Horgby, Björn (1996): *Dom där. Främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890–1960*. Carlssons, Stockholm.
- Högnäs, Sten (1995): *Kustens och skogarnas folk: om synen på svenskt och finskt*. Atlantis, Stockholm.

- Johansson, Ella (2006): Arbetare. Teoksessa Jörgen Lorentzen & Claes Ekenstam (toim.), *Män i Norden. Manlighet och modernitet 1840–1940*. Gidlunds, Hedemora, 112–132.
- Johansson, Jesper (2008): ”Så här gör vi inte i Sverige. Vi brukar göra så här.” *Retorik och praktik i LO:s invandringspolitik 1945–1981*. Växjö university press.
- Juvonen, Tuula (2006): Ruotsalaistaudin kourissa – Heteromaskuliinisuuden jälleenrakentaminen 1950-luvun Suomessa. Teoksessa Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.), *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 310–340.
- Kaihovirta, Matias (2015): *Oroliga inför framtiden. En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs ca 1900–1920*. Työväen Historian ja Perinteen Tutkimuksen Seura, Helsinki. <https://www.doria.fi/handle/10024/113083>.
- Kaihovirta, Matias (2017): Kielen ja luokan ristiriita Billnäsin ruukintyöläisten poliittisessa toiminnassa vuonna 1917. Teoksessa Sami Suodenjoki & Risto Turunen (toim.), *Työväki kumouksessa. Väki voimakas no 30*. Työväen Historian ja Perinteen Tutkimuksen Seura, Helsinki, s. 111–139. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/219029>.
- Kaihovirta, Matias (2019): Vähemmistönationalistisen sosialismin tulo Suomeen. Karl H. Wiik ja ruotsinkielisen sosialistisen vähemmistön kokemusten politisointi. Teoksessa Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen (toim.), *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino, Tampere, 277–304.
- Kaihovirta, Matias (2020): Tyst i klassen: etnonationalism i Finland efter andra världskriget. *Arbetarhistoria* 175–176 (3–4), 44–55.
- Kaihovirta, Matias, Lindberg, Hanna, Wassholm, Johanna & Wickström, Mats (2017): Miljö, migration och språkpolitik – en förhistoria. *Finsk Tidskrift* 6/2017 Tema: Nestekriget 1970–1972, 5–8.
- Kaihovirta, Matias, Ahlskog, Jonas & Wickström, Mats (2020): Minority nationalism and visions of socialist unity in the post-war Finnish labour movement, 1944–1949. *Labor History* 61 (2), 186–202.
- Karkulehto, Sanna, Saresma, Tuija, Harjunen, Hannele & Kantola, Johanna (2012): Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. *Naistutkimus* 4/2012, 16–27.
- Katainen, Elina (2003): ”Mut urokunto ei voittoa suonut, sorruitte kesken”: kommunistinen maskuliinisuus 1920-luvun Suomessa. Teoksessa Klaus Lindgren (toim.), *Ajankohta: poliittisen historian vuosikirja*. Helsinki, 140–168.
- Kivimäki, Ville (2013): *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaisotilaiden hermoista 1939–1945*. WSOY, Helsinki.

- Kivimäki, Ville (2015): Uusi Suomi. Sotasukupolvi ja sodanjälkeinen aika. Teoksessa Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen (toim.), *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päätyminen 1944–1950*. Vastapaino, Tampere, 285–321.
- Koivuniemi, Jussi (2018): Tehtaiden Suomi ja deindustrialisaatio 1900–2000. Teoksessa Pertti Haapala (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Vastapaino, Tampere, 210–243.
- Korhonen, Mikael (1991): Befolkningsstatistik för Pojo 1860–1990. Teoksessa Mikael Korhonen (toim.), *Valloniseppiä ja sotalapsia. Kertomuksia pohjalaisista kolmelta vuosisadalta*. Pohjan paikallishistoriallisen arkiston julkaisu nro 1, Pohja, 116–126.
- Lönnqvist, Bo (2001): Retoriken i den etniska mobiliseringen. Teoksessa Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist (toim.), *Gränsfolkets barn: finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki, 16–25.
- Mosse, George L. (1996): *The image of man. The creation of modern masculinity*. Oxford University Press.
- Muro, Diego (2005): Nationalism and Nostalgia: the case of radical Basque nationalism. *Nations and Nationalism* 11 (4) 2005, 571–589.
- Nikander, Gabriel (1929): *Fiskars bruks historia*. Fiskars AB.
- Panayi, Panikos (2000): *An Ethnic History of Europe since 1945. Nations, states and minorities*. Pearson, Edinburgh.
- Reuter, Jonatan (1919–21): Industrisamhällen på landsbygden. Teoksessa Gabriel Nikander (toim.), *Det svenska Finland. Förra delen: Bygden*. Holger Schildts förlagsaktiebolag, Helsingfors.
- Roselius, Aapo & Tepora, Tuomas (2020): *Muukalaisten invaasio. Siirtoväki Suomen ruotsinkielisillä alueilla 1940–1950*. S&S Kustantamo, Helsinki.
- Sirén, Olle (1996): *Pernå sockens historia III:2. Tiden ca 1870–1920: sociala miljöer – attityder och politik – inbördeskriget 1918*. Pernå kommun, Lovisa.
- Sirén, Olle (2003): En bondeledare och Den svenska jorden. Kring Henrik Kullbergs Mörne-väckelse och hans kontakter med Paasikivi i kolonisationspolitik. *Historiska och litteraturhistoriska studier* 78, 249–318.
- Smith, Anthony (1986): *The Ethnic Origins of Nations*. Blackwell, Oxford.
- Summerfield, Penny (2019): *Histories of the Self: personal narratives and historical practice*. Taylor & Francis, Milton.
- Sundberg, Jan (1985): *Svenskhetens dilemma. Finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet*. Finska vetenskaps-societeten, Helsinki.
- Svanberg, Johan (2010): *Arbetets relationer och etniska dimensioner. Verkstadsföreningen, Metall och esterna vid Svenska Stålpressnings AB i Olofström 1945–1952*. Linnaeus university press, Växjö.

- Svensson, Mikael (2019): *Hur klass gör skillnad. Klasspositionens betydelse för rasistiska och negativt särskiljande praktiker*. Uppsala university press.
- Teräs, Kari (2001): *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tjelmeland, Hallvard & Brochmann, Grete (2003): *I globaliseringens tid 1940–2000*. Teoksessa Knut Kjeldstadli (toim.), *Norsk invandringshistorie*, bd. 3. Pax, Oslo.
- Uljas, Päivi (2012): *Hyvinvointivaltion läpimurto. Pieniviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikkeen ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Into, Helsinki.
- Uusitalo, Taina (2015): *Kieli vai työväenaate? – Taistelu ruotsinkielisen työväestön maailmankatsomuksesta 1900–1917*. Turun yliopisto, Turku.
- Van Ginderachter, Maarten (2019): *The everyday nationalism of workers: a social history of modern Belgium*. Stanford University Press.
- Waris, Heikki (1973): *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin pitkänsillan pohjoispuolelle*. Welin+Göös, Helsinki.
- Westerlund, Magnus (2006): *Harhaanjohdetut torpparit ja isänmaalliset opiskelijat – Ruotsinkieliset suomalaiset ja vuoden 1918 sota*. Teoksessa Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.), *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 123–165.
- Wickström, Mats & Wolff, Charlotta (toim.) (2016): *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekel*. SLS, Helsinki.
- Wickström, Mats & Ahlskog, Jonas (2018): *Stalin och det svenska i Finland. Kommunistisk nationalitetsteori och den tidiga finlandssvenska folkdemokratien*. *Historiska och litteraturhistoriska studier* 93, 135–159.
- Ågren, Erik (1974): *Den siste finlandssvensken*. Teoksessa *Hurrarna: en stridskrift om finlandssvenskarnas nutid*. Författarnas andelslag, Vasa.
- Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa (2001): *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.